

УДК 94:327[410+460+468.2]“1873/1969”

DOI: <https://doi.org/10.17721/2524-048X.2023.24.9>**Наталія Шевченко,**

канд. іст. наук, доц.

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка,

Київ, Україна

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2967-2607>**Назар Мачинський,**

студент магістратури

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка,

Київ, Україна

**ЕВОЛЮЦІЯ ІСПАНСЬКО-БРИТАНСЬКИХ ВІДНОСИН В КОНТЕКСТІ
«ГІБРАЛТАРСЬКОГО ПИТАННЯ» У 1873–1969 РР.**

***Анотація.** Метою статті є аналіз еволюції іспансько-британських відносин крізь призму гібралтарського питання у 1873–1969 р. в період між прийняттям закону про статус чужинців та початком блокади колонії іспанцями. Наукова новизна роботи полягає у виокремленні періоду трансформації гібралтарського питання в контексті іспансько-британських відносин, його періодизації, визначенні внеску британців та іспанців у його вирішення та з'ясування його впливу на сьогодення. Політичний зміст проблеми та тривалий період взаємодії між двома державами, який мав та має на меті вирішення даного питання, дає нам можливість простежити важливі різноманітні процеси, що супроводжували ці взаємини.*

Вже наприкінці XVIII ст. Іспанія відмовилась від спроби повернути Гібралтар військовим шляхом, а суспільство практично змирилось із втратою півострова, що давало підстави багатьом сподіватися на остаточне вирішення даного питання. Та й зміна політичної кон'юнктури сприяла зближенню Сполученого Королівства та Іспанії протягом першої половини XIX ст. та активним контактам між іспанцями і британцями у колонії. Однак, внаслідок процесів націогенезу на території Гібралтару і його перетворення на військово-морську базу, Велика Британія почала обмежувати права іспано-гібралтарців. Та й не всі були готові здійснити перегляд власних позицій, багатьом була важлива історична пам'ять про взаємозв'язки та суперництво між державами, до яких додавалися й економічні фактори, а саме сильне відставання у розвитку між Великою Британією та Іспанією. Це призвело до погіршення іспансько-британських взаємин, численних дипломатичних скандалів і появи в іспанському суспільстві запитів на повернення Гібралтару до складу країни, незважаючи на довгий період перебування скелі у складі іншої держави. Політичні колізії призвели до того, що Іспанія зблизилась із суперниками Сполученого Королівства, оголосила претензії на півострів, порушувала питання на міжнародному рівні та влаштувала блокаду колонії. Велика Британія виявилась готовою йти на поступки іспанцям в економічному й міграційному питаннях, але відмовлялась поступатися Гібралтаром через його унікальний стратегічний статус. Закладені на останніх етапах еволюції іспансько-британських відносин принципи досі використовуються Іспанією та Сполученим Королівством в контексті суперечностей у гібралтарському питанні.

***Ключові слова:** Іспанія, Велика Британія, Гібралтар, міжнародні відносини, «гібралтарське питання».*

Постановка проблеми. Велика Британія та Іспанія є державами-членами НАТО. Історія їхніх відносин має непростий характер, незважаючи на участь обох країн у цьому альянсі. Протягом останніх трьох століть питання територіальної приналежності Гібралтару, чи не найдавнішої територіальної суперечки в Європі, залишається головним у взаєминах двох держав. Упевнившись в неможливості повернути півострів військовим шляхом, іспанці спершу намагались змиритися з його втратою, а згодом прагнули повернути його дипломатичними методами. Розуміння причин, сутності й результатів еволюції відносин Іспанії та Сполученого Королівства у період трансформації візії «гібралтарського питання» дозволяє усвідомити причини нинішніх проблем у взаєминах між ними. Тому дослідження еволюції іспансько-британських відносин у 1873–1969 рр. є актуальним і потребує нашої уваги, враховуючи зміни політики стосовно Гібралтару в пропонований період.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблематики еволюції іспансько-британських відносин у 1873–1969 рр. торкалися К. Гроккот, Г. Стоклі [13], Н. Шерман [23], Х. П. Альберка [6], Е. Росас-Ледемса [22], А. Марквіна [17], П. Голд [12], Р.–М. Блажиєвська [1], Н. Лесіва [3], О. Лук'янов [2]. Британські історики К. Гроккот та Г. Стоклі аналізують сутність гібралтарського питання в контексті іспансько-британських взаємин. Британський політолог і економіст Н. Шерман порушує питання економічних зв'язків між Сполученим Королівством та Іспанією у 1830–1950-х рр. Іспанський історик Х. П. Альберка розглядає гібралтарське питання крізь призму взаємин двох держав під час Громадянської війни в Іспанії. Праця панамського історика Е. Росаса-Ледемси присвячена дослідженню динаміки іспансько-британських взаємин у перш. пол. ХХ ст. Проблематиці гібралтарського питання в роки Другої Світової війни присвячена робота іспанського історика А. Марквіни. Тематику взаємозв'язку іспансько-британських суперечностей з націогенезом гібралтарців прослідковує британський історик Г. Голд. Українська іспаністка Н. Лесіва аналізує вплив політики Ф. Франко щодо Гібралтару на подальшу динаміку іспансько-британських відносин. Українські дослідники Р.–М. Блажиєвська та О. Лук'янов зосереджують свою увагу на проблематиці питання Гібралтару в іспано-британських відносинах та шляхах його врегулювання., а також на проблемі Гібралтару в зовнішній політиці Іспанії у 1963–1985 рр. відповідно. Незважаючи на ґрунтовність доробку дослідників, вони побіжно торкаються поставленої нами мети, зосереджуючись на інших хронологічних рамках та аспектах міжнародних відносин.

Метою статті є аналіз еволюції іспансько-британських відносин в контексті гібралтарського питання у 1873–1969 рр. Для досягнення мети ми поставили ряд *завдань*: охарактеризувати особливості іспансько-британських відносин напередодні 1873 р., проаналізувати сутність гібралтарського питання, визначити причини його трансформації, простежити динаміку іспансько-британських взаємин, окреслити її основні етапи та з'ясувати її вплив на сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Геополітичне становище Іспанії та Великої Британії має багато спільного. Ці держави знаходяться на периферії Європи та мають сильний зв'язок з неєвропейськими формаціями (Іспанія з Магрибом, а Велика Британія з Англо-Америкою). Процеси об'єднання країн Іберійського півострова та Британських островів відбувались схожим чином: за допомогою династійної унії (Арагону й Кастилії/ Англії й Шотландії) та завоювання (Наварри та Гранадського емірату/ Вельсу та Ірландії). Частина населення цих держав не позиціонує себе в межах «великодержавної» ідентичності (іспанської/ британської) і має відцентрові погляди. Також доцільно стверджувати, що, на відміну від більшості територіальних суперечностей у Європі, «гібралтарському питанню» більше притаманні ознаки політичного ніж етнічного конфлікту.

Перші контакти між Англією та Кастилією (стрижневою державою майбутньої Іспанії) були конфронтаційними. Під час війни за кастильську спадщину в 1384 р. англійці та кастильці підтримували різні сторони й воювали одне з одним. Ще в 1373 р. Едуард III уклав союз з Португалією і подальші прагнення кастильських (з 1516 р. іспанських) монархів приєднати її викликали опір англійців. Ситуація ще більше ускладнилася після Реформації, появи політики «балансу сил в Європі» (спрямованої проти іспанських Габсбургів) та початком колоніального суперництва між державами. Починаючи з XVI ст. в Англії домінувала візія «чорної легенди» – демонізації всього, що пов'язано з Іспанією. Так само іспанці вважали англійців «безпринциповими торгашами». До 1808 р. іспансько-британські відносини були ворожими. Тільки після появи спільної загрози у вигляді Наполеона Бонапарта (Англія пліч-о-пліч з Іспанією протягом 1808–1814 рр. вела успішну боротьбу проти Наполеонівської Франції) й краху іспанської колоніальної імперії, взаємини між державами почали покращуватись. Внаслідок внеску британців у відновлення незалежності Іспанії, дійшло до того, що у перш. пол. XIX ст. вони стали приятими. [23, с. 18–25; 16, с. 147]. Проте якщо релігійні війни й колоніальне суперництво

призупинилися, то «гібралтарське питання» залишалось актуальним з 1704 р. Адже півострів мав важливе стратегічне значення для обох сторін.

Протягом XIX ст. питання приналежності Гібралтару як самодостатнє явище не було відображене в іспанській публіцистиці (в порівнянні з Реконкістою чи об'єднанням Іберійського півострова в межах однієї християнської держави), а розглядалось крізь призму колоніального суперництва із Великою Британією. Втрата Гібралтару сприймалась болісно, але не вважалась гіршою за відмову від Ямайки в 1660 р. або тимчасову втрату Флориди у 1763–1783 рр. Ба більше, в період між 1783 і 1956 рр. Мадрид не висував претензій на Гібралтар [23, с. 25–35]. Інакшою була ситуація у Сполученому Королівстві. Завоювання півострова і переможне завершення Великої облоги Гібралтару 1779–1783 рр. сприймались (однаково консерваторами та лібералами) як дві частини героїчного міфу британської історії. Навіть на межі XIX–XX ст. британський історик В. Кловз просували тезу особливої значущості подій 1704 р. для націогенезу [9].

Парадоксальним чином, але наявність спільного кордону стала одним з факторів потепління іспансько-британських відносин протягом перш. пол. – сер. XIX ст. Враховуючи складне економічне становище Іспанії, тамтешні контрабандисти використовували прибережні скелі британського володіння як опорну базу, а жителі Андалусії їздили до Гібралтару на заробітки й осідали там (завдяки цьому в перш. пол. XIX ст. іспанська, а не англійська мова використовувалась в колонії як мова спілкування між різними етносами). Коли в 1830 р. Гібралтар отримав статус колонії, іспанці відкрили там консульство, а британські офіцери почали відвідувати Іспанію зі службових причин і контактували з місцевим населенням (яке почало сприймати їх як джерело доходу). Також країну відвідували туристи з Британських островів. Особливо плідним цей напрямок став після 1869 р. (до цього туристи зазвичай приїжджали до «Зеленої Іспанії» або у Мадрид). [5, с. 42–43, 45–46]. «Відкриття» Андалусії сприяло розвінчанню стійких стереотипів. Поступово образ Іспанії в контексті «чорної легенди» почав витіснятися образом «орієнтальної периферії». З іншого боку, британці могли робити висновки, які шокували іспанських державників. Так через географічну близькість Гібралтару та Магрибу мандрівник Р. Форд вважав, що Гібралтар та Іспанія належать до різних світів і дивувався з того, що вони колись знаходились в межах однієї держави. [11, с. 273–274] В Сполученому Королівстві була поширеною думка, що гібралтарці є політичною нацією, яка тяжіє до англосфери й Магрибу

більше ніж до Іспанії. Іспанці заперечували сам факт існування такої нації. [5, с. 43].

Цікаво, що переоцінка цінностей мала однобокий характер. Навіть до 1873 р. консервативна частина іспанського суспільства ставилась до Британії як до «проклятої протестантської держави», а профранцузькі прогресисти не любили англійців за побутовий консерватизм. На думку британського ібериста Н. Шермана з 1833 і до 1954 р. Іспанія була сировинним придатком Великої Британії, що негативно сприймалось населенням. [23, с. 4–7] Єдиною фракцією, яка піддала ревізії роль Великої Британії в іспанській історії були карлісти (за іронією долі, Лондон свого часу підтримував опозиційних їм крістіносів). Вони сприймали Сполучене Королівство як історичного суперника, але вболівали за нього під час війни за іспанську спадщину (бо англійці підтримували Габсбургів яким симпатизували карлісти) проти Бурбонів. Карлісти також вважали Гібралтар іспанською територією і виступали за його повернення [7, с. 74–88]. Загалом попри формальну приязнь на політичному рівні й руйнацію традиційних стереотипів, британці та іспанці не могли збудувати компліментарних взаємин. А оскільки після конституційних реформ в Іспанії суспільна думка стала дедалі активніше формувати політичну парадигму, відносини зі Сполученим Королівством почали погіршуватись, а гібралтарське питання загострюватись.

Прибуття до Гібралтару великої кількості іспанських мігрантів занепокоїло місцевих мешканців британського походження, які побоювались стати меншістю в колонії. Протягом 1810 – 1860 рр. англо-гібралтарці виплекали унікальну ідентичність, яка водночас мала риси регіоналізму та лояльності до Великої Британії. До 1869 р. Сполучене Королівство не надто втручалось в міжетнічні взаємини на території Гібралтару. Але після відкриття Суецького каналу півострів втратив колишнє значення «воріт до Середземного моря» і поступово перетворився на військово-морську базу. Сполучене Королівство почало модернізувати його інфраструктуру і проводити нову етнічну політику. Тому в 1873 р. британська адміністрація видала закон про статус чужинців (заборонивши іноземцям народжувати дітей на території Гібралтару), а через дванадцять років заборонила їм проживати там на постійній основі. У 1876 р. губернатором колонії став енергійний Р. Нейпір, який методично просував нове законодавство й опирався у своїй політиці на британських військових. Його наступник Д. М. Адай став масово завозити до Гібралтару мальтійців й надав ряд преференцій єврейській, берберській та арабській громадам [13, с. 51–53; 14, с. 248–249]. Така політика знищила етнополітичний баланс сил на

півострові, сприяла еміграції романського (іспанського, португальського та італійського) населення на історичну Батьківщину і перетворила його залишки на маргінальну і ворожу британській адміністрації групу.

Дискримінаційні (навіть в контексті епохи) закони не могли залишитись непоміченими в Іспанії. Тому, починаючи з 70-их рр. XIX ст. британсько-іспанські взаємини перейшли до формату «холодної війни». Показовою була політика Альфонсо XII, який балансував між Францією і Німеччиною, бо обидві держави мали складні відносини з британцями. Якщо у перш. пол. – сер. XIX покращення відносин зі Сполученим Королівством сприймалось іспанцями як вимушений крок, то тепер така необхідність відпала. А втім, мешканці південної Іспанії не відмовлялись заробляти кошти на британських мандрівниках. Натомість ті захоплювались місцевими краєвидами, архітектурними пам'ятками Андалусії й етнічним різноманіттям Гібралтару [23, с. 80–84].

Проте це не могло зупинити погіршення іспансько-британських відносин. В британській суспільній думці почала відроджуватись «чорна легенда», яку активно популяризували письменники Г. Р. Гаггард і Р. Сабатіні. Очолювана керівниками колоніальних завоювань Р. Біддольфом і Дж. Стюард-Вайтом, адміністрація Гібралтару сприймалась іспанцями як «цитадель зла». Гібралтарське питання продукувало нові непорозуміння. Так в розпал американсько-іспанської війни в 1898 р. прем'єр-міністр Р. А. Гаскойн-Сесіл назвав Іспанію «гнилою країною». Через 2 роки іспанські прем'єри М. Аскарага і П. М. Сагаста по черзі звинувачували британців в «хижацькому імперіалізмі» під час другої англо-бурської війни [22, с. 703–704]. Недружня позиція Мадриду вплинула на радикалізацію настроїв англо-гібралтарців серед яких ширились антиіспанські настрої (підкріплені тим, що закони 1873 і 1885 рр. все ще дозволяли іспанцям відвідувати півострів заради сезонних заробітків). У 1900 р. британський посол в Мадриді Г. М. Дюранд заявив про необхідність будівництва довкола Гібралтару кам'яного муру для недопущення безконтрольної міграції. Після цього іспанці висловили дипломату протест [2, с. 296].

Під час Першої світової війни в іспанських Генеральних кортесах існували профранцузька (ліберали та соціалісти) та пронимецька (консерватори) фракції, а ось пробританської сили не було (що свідчить про неприязнь всього іспанського політикуму до цієї країни). Щоправда, конфронтація підданих не стосувалась монарших осіб, які на поч. XX ст. почали зближуватися між собою. Кульмінацією цього явища став шлюб Альфонсо XIII й британської принцеси

Вікторії Баттенберг у 1906 р. Цікаво, що союз не мав політичного розрахунку і був укладений через взаємні почуття. До речі, це був перший шлюб між правителями Англії та Іспанії з 1554 р. Також, в 1905 р. Альфонсо XIII відвідав Лондон, а у 1928 р. отримав звання фельдмаршала британської армії. В 1906 р. він запропонував себе в ролі посередника для врегулювання Танжерської кризи й запросив британців на Альхесіранську конференцію. Вочевидь, король дотримувався принципів корпоративної етики й аристократичної солідарності у взаєминах з Едуардом VII та Георгом V. Наявність фігури володаря, як арбітра у взаєминах між парламентськими фракціями, сприяла виробленню консенсусу внаслідок якого Іспанія залишилась нейтральною в роки Першої світової війни й не воювала з британцями [23, с. 99–102].

Дипломатична конфронтація між Іспанією та Великою Британією розморозила суспільну дискусію для пошуку шляхів вирішення «гібралтарського питання». У 1917 р. генерал М. Прімо де Рівера запропонував Іспанії відмовитись від Марокко (включно з Сеутою і Мелільєю) обмінявши його на Гібралтар в межах угоди зі Сполученим Королівством. На його думку, Іспанія водночас позбудеться колоніальних проблем («подарувавши» їх британцям) і зможе відродити свою велич, контролюючи півострів [21, с. 7–46]. Втім, британці не прагнули втратити військово-морську базу заради незрозумілих перспектив у Марокко. Під час прем'єрства М. Прімо де Рівери Велика Британія боялась, що генерал знову запропонує нестандартне вирішення проблеми, тому саботувала його авантюри й в 1928 р. засудила претензії Іспанії на міжнародну зону в Танжері [19, с. 199]. Однак, після встановлення Іспанської республіки та приходу до влади соціалістів (вони заявили про ревізію міжнародного порядку) побоювання британців стали ще більшими. Консервативний британський уряд вважав республіканців загрозою інтересам Сполученого Королівства. А ось ліва інтелігенція, навпаки, симпатизувала республіканцям (хрестоматійним прикладом чого слугувала біографія Дж. Орвела який воював на їх боці). Щоправда, офіційно республіканці не претендували на Гібралтар (маючи більш нагальні проблеми), але громадянська війна в Іспанії спричинила хвилю міграції на півострів, яка загрожувала зміною етнічного складу колонії. В 1937 р. міноносець HMS «Hunter» підірвався на міні франкістів біля берегів Іспанії. Після цього британці обмежили доступ іспанців на півострів, а після 1939 р. посилили заборони [6, с. 4, 36, 53, 58].

В 1937 р. консервативний уряд Великої Британії встановив взаємини з франкістами, а через два роки визнав легітимність їх режиму (натомість лідер

лейбористської опозиції К. Етлі відмовився контактувати з франкістами). У Лондоні таку політику аргументували намаганням вибити ґрунт з-під іспансько-німецького зближення. Н. Чемберлен та В. Черчилль були впевнені в тому, що обережний Ф. Франко не підтримає радикальних пропозицій А. Гітлера щодо плану «Ізабелла», спільного іспансько-німецького наступу на Гібралтар (німці збирались окупувати колонію і не розглядали можливості її передачі Іспанії), але торгуватиметься за кращі умови. Велика Британія (подібно до Німеччини з аналогічним планом «Фелікс») розглядала можливість потенційного іспансько-німецького протистояння у випадку інтервенції Вермахту до країни та збиралась надіслати на допомогу Ф. Франко армійський корпус з Гібралтару. А ось план «Пілігрим» передбачав собою окупацію Канарських островів на випадок вступу Іспанії у війну на боці «країн Вісі» [17, с. 174–175; 23, с. 121–147]. Цей план мав альтернативний характер, але факт того, що такі наміри обговорювались у Сполученому Королівстві означали те, що британці, подібно до німців, розглядали франкістський режим не як потенційного союзника, а як непрогнозовану нейтральну країну, яка могла в будь-який момент перейти на бік противника.

Співпраця Ф. Франко з німцями сприяла тому, що на Потсдамській конференції британці та американці заявили, що не готові приймати Іспанію до ООН [18]. Іспансько-британському зближенню не сприяла риторика повоєнного прем'єра К. Етлі, який регулярно звинувачував каудильйо в «реакційності». Ескалація продовжувалась в подальші роки навіть попри те, що адміністрація колонії скасувала закони 1873 і 1885 рр. та дозволила іспанцям їздити на півострів заради заробітків та жити там. Особливу неприязнь іспанців викликали події 1954 р., коли королева Елізабет II відвідала Гібралтар. Це був перший в історії випадок відвідин колонії монархом Сполученого Королівства, а іспанська преса пов'язала візит зі святкуванням переможної 170-річниці Великої облоги Гібралтару. Насправді заходи мали місце роком раніше, але іспанська сторона скористалась приводом, аби закрити консульство на півострові у 1956 р. та офіційно оголосити претензії на колонію [20]. Нову позицію іспанської сторони висловив у 1960 р. дипломат С. да Мадар'яга, який стверджував, що його країна «не була б Іспанією, якби не мала прагнення повернути Гібралтар» [3, с. 47]

Враховуючи, що з 1955 р. Ф. Франко домігся членства Іспанії в ООН, «гібралтарське питання» знову постало на порядку денному. Іспанські дипломати отримали можливість підіймати цю проблему на трибуні ООН, апелюючи до статусу Гібралтару в контексті деколонізації. Криза відносин між

державами «західного табору» та зближення Іспанії із т. зв. «країнами третього світу» змусили США та Організацію економічного співробітництва та розвитку у 1959 р. ініціювати серію іспансько-британських перемовин, які загальмували ескалацію конфлікту. Сполученому Королівству було вигідне примирення з Ф. Франко, бо британське керівництво мало проблеми у своїх колоніальних володіннях і не могло розпорощувати сили на протистояння франкістам. Зі свого боку Іспанія перебувала в складному економічному становищі та не могла втрачати британських туристів й інвестиції через «гібралтарське питання». Наступного року міністр зовнішніх справ Іспанії Ф. М. де Кастелья відвідав Гібралтар та поновив роботу консульства. У відповідь, його британський колега А. Дуглас-Хоум приїхав до Мадриду і домовився з Ф. Франко про створення в країні вільної економічної зони для інвесторів зі Сполученого Королівства. [2, с. 296; 8, с. 23]. Склалися передумови для потепління іспансько-британських відносин і « нової ери » їхніх взаємин.

Втім « нова ера » тривала тільки до 1963 р. Іспанія почала долати наслідки кризи, її економіка зростала, а жертвування національним престижем заради інвестицій не влаштовувало Ф. Франко. Велика Британія не хотіла втрачати позиції на іспанському ринку, але не в обмін на стратегічно важливу базу. В новому протистоянні обидві сторони використовували гібридні методи для досягнення цілей. Протягом 1963 – 1966 рр. Мадрид фінансував мітинги іспано-гібралтарців проти британської адміністрації. В 1967 р. Іспанія заручилася в ООН підтримкою недружніх до Великої Британії арабських держав, країн Латинської Америки та СРСР, які проголосували за резолюцію 2353 (не визнавала результатів референдуму і зобов'язувала британців покинути півострів до 1969 р.) Британці ж загітували англо-гібралтарців у 1964 р. прийняти нову конституцію, легітимність якої не визнала Іспанія, а за три роки провели на півострові референдум. За його наслідками територія залишилося в складі Сполученого Королівства, таким чином було проігноровано резолюцію ООН. У відповідь на це, у 1969 р. Іспанія перекрыла кордон з британським володінням та розпочала блокаду півострова. Внаслідок цього Гібралтар позбувся 30% робочої сили, яку складали іспанські мігранти, та перетворився на дотаційний регіон для Сполученого Королівства. За одинадцять років (з 1969 по 1980 рр.) британці витратили на його утримання 7 млн. фунтів стерлінгів і на 90% забезпечували півострів товарами. [1, с. 165; 2, с. 48–49; 4; 12, с. 12–17; 23; 17, с. 86–90].

Іспанія продовжувала блокаду Гібралтару навіть після лібералізації режиму і остаточно зняла її тільки в 1985 р. На думку американського політолога Л.

Коффі створена Ф. Франко тактика залякування Великої Британії та США через шантаж для повернення Гібралтару досі використовується Мадридом [10]. З постійною періодичністю між Іспанією та Великою Британією виникають дипломатичні суперечки довкола «гібралтарського питання», яке досі не вдалось врегулювати попри домовленості між державами та посередництво Європейського Союзу. Нині ж його розв'язання ускладнено фактором «Brexit». «Гібралтарське питання» потребує детальної структуризації та принципово нового постнаціонального підходу, який зміг би задовільнити Іспанію та Сполучене Королівство.

Висновки. Таким чином, внаслідок зміни геополітичної кон'юнктури протягом перш. пол. XIX ст. іспансько-британські відносини перестали бути ворожими, а між державами відбулося зближення. Початок масового відвідування британцями Іберійського півострова сприяв витісненню візії «чорної легенди» з їхньої суспільної думки і сприйняття Іспанії як «орієнтальної периферії». Одним із ключових у іспансько-британських відносин було «гібралтарське питання» – питання територіальної приналежності півострова. Ще у 1783 р. Іспанія відмовилася від військового сценарію його повернення, локальне суспільство майже не рефлексувало на цю тему, а наплив мігрантів на півострів забезпечував доходами місцеву економіку, утім, більша частина іспанського суспільства не мала приязні до Великої Британії. У Сполученому Королівстві «гібралтарське питання» сприймалось як частина героїчного національного міфу, а протягом перш. пол. XIX ст. англо-гібралтарці вишлекали власну ідентичність, яка протиставлялась іспано-гібралтарській. Після того, як в 1869 р. Гібралтар втратив значення своєрідного «ключа» до басейну Середземного моря і почав перетворюватись на військово-морську базу, Велика Британія стала втручатись у міжетнічні взаємини на території колонії. Це спричинило ревізію ставлення до «гібралтарського питання» на Іберійському півострові. Загалом, еволюція іспансько-британських взаємин протягом зазначеного періоду пройшла крізь вісім етапів. На першому етапі (1873–1885 рр.) британська адміністрація Гібралтару видала кілька законів, які призвели до обмеження доступу іспанців на півострів. У відповідь Іспанія почала зближуватись з Францією та Німеччиною. Другий етап (1885–1914 рр.) характеризувався відродженням «чорної легенди» на Британських островах, загостренням ситуації в колонії та дипломатичними скандалами. Щоправда, представники Бурбонів та Саксен-Кобург-Готської династії почали зближуватись між собою, що стало однією з причин нейтралітету Іспанії в Першій світовій війні. Головною рисою третього

етапу (1914–1930 рр.) була поява в Іспанії суспільно-політичної дискусії щодо необхідності нового шляху вирішення гібралтарського питання через різні колоніальні авантюри, які Велика Британія намагалася саботувати, вважаючи їх небезпечними для Гібралтару. В період між 1930 і 1939 рр. уряд Сполученого Королівства ще більше обмежив доступ іспанців до колонії, побоюючись неконтрольованої міграції і дестабілізації. На п'ятому етапі (1939–1945) «гібралтарське питання» стало предметом дипломатичних суперечностей між Іспанією, Великою Британією та Німеччиною і лише обережність Ф. Франко вберегла країну від участі в Другій світовій війні. Однак, неприязнь британського керівництва до каудильйо і його маніпуляції довкола проблеми сприяли ескалації відносин в наступний період (1945–1959). Кульмінацією став вихід питання на глобальний рівень і оголошення претензій Іспанії на Гібралтар. Хоча, в 1960–1963 рр. державам вдалось тимчасово врегулювати проблему, але вирішити чинні суперечності вони так і не змогли, що призвело до нової кризи. Останній етап (1963–1969 рр.) характеризувався неможливістю вирішити гібралтарське питання на рівні ООН і початком блокади півострова іспанцями. Попри зняття блокади та нові домовленості в наступні десятиліття, на сьогодні Іспанія продовжує використовувати закладену ще франкістами тактику у «гібралтарському питанні». Чинна політика Сполученого Королівства також не сприяє вирішенню найдавнішої територіальної суперечки у Західній Європі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Блажиевська Р.О. Проблема Гібралтару в іспано-британських відносинах та шляхи її врегулювання [Електронний ресурс] / Р.О. Блажиевська. // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. – 2014. – №8. – С. 163–167. – Режим доступу: <https://fip.dp.ua/index.php/FIP/article/view/393/391> (Дата звернення: 22.03.2023). – Назва з екрана.
2. Кузнецова М.В. Гибралтар в испано-британских отношениях: история вопроса / М.В. Кузнецова // Вестник МГИМО-Университета. – 2011. – №3. – С. 295–300.
3. Лесіва Н.О. Проблема Гібралтару в контексті відносин Великої Британії та Іспанії (1960–2010 рр.) / Н.О. Лесіва // «Наука. Релігія. Суспільство». – 2011. – №4. – С. 47–50.
4. Лук'янов О.П. Проблема Гібралтару в зовнішній політиці Іспанії, 1963–1985 рр.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.02 / Лук'янов О.П. – Луганськ, 2003. – 20 с.
5. Эсоно А.В. Гибралтар и сложение популярного образа Испании в XIX веке / А.В. Эсоно // Новое искусствознание. – 2021. – №1. – С. 40–46.
6. Alberca J.P. Gibraltar and the Spanish Civil War 1936–39: local, national and international perspectives / J.P. Alberca. – London: Bloomsbury Academic, 2016. – 208 с.
7. Barlett C.J. After Palmerston: Britain and the Iberian Peninsula 1865–76 / C.J. Barlett. // English Historical Review. – 1994. – №109. – С. 74–88.
8. Castiella F.M. Negotiations on Gibraltar: Documents presented to the Spanish Cortes / F.M. Castiella. – Madrid: Ministry of foreign affairs, 1968. – 1103 с.

9. Clowes W.L. The royal navy, a history from the earliest times to the present / W.L. Clowes. – London: S. Low, Marston, 1898. – 658 c.
10. Coffey L. Self-determination and national security: why the US should back British sovereignty over Gibraltar [Electronic resource] / L. Coffey // The Heritage Foundation. – 2014. – 13.02. – Mode of access: <https://www.heritage.org/global-politics/report/self-determination-and-national-security-why-the-us-should-back-british> (Last access: 22.03.2023). – Title from the screen.
11. Ford R. The Landsbook for travellers in Spain / R. Ford. – London: J. Murray, 1855. – 963 p.
12. Gold P. Gibraltar: British or Spanish? (Routledge Advances in European Politics) / P. Gold. – London: Routledge, 2005. – 414 p.
13. Grocott C. Gibraltar: A Modern History / C. Grocott, G. Stockey. – Cardiff: University of Wales Press, 2012. – 182 p.
14. Jackson W. The rock of the Gibraltarians: a history of Gibraltar / W. Jackson. – Cranbury: Associated University Press, 1987. – 379 p.
15. Krammer J. English and Spanish in Gibraltar / J. Krammer. – Hamburg: H. Buske, 1986. – 103 p.
16. Marc A. Gibraltar: Conquered by no enemy / A. Marc. – Stroud: History Press, 2008. – 256 p.
17. Marquina A. The Spanish Neutrality during the Second World War / A. Marquina. // American University International Law Review 14. – 1998. – №1. – C. 171–184.
18. No. 727 Proposal by the United States Delegation [Electronic resource] // Foreign relations of the United States: diplomatic papers, The conference of Berlin (The Potsdam conference), 1945. – 1945. – Mode of access: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945Berlinv02/d727> (Last access: 22.03.2023). – Title from the screen.
19. Pack S. The deepest border: the strait of Gibraltar and the making of the Hispano-African border / S. Pack. – Standford: Standford University press, 2019. – 368 p.
20. Peralta G. Queen's 1954 visit to Gibraltar remembered. [Electronic resource] / G. Peralta // Gibraltar Chronicle. – 2022. – Mode of access: <https://www.chronicle.gi/queens-1954-visit-to-gibraltar-remembered/> (Last access: 22.03.2023). – Title from the screen.
21. Primo de Rivera M. Gibraltar y Africa: la cuestion del dia: discurso del General Primo de Rivera: una carta intima, un prologo, dos appendices / M. Primo de Rivera. – Cadiz: M. de Alvarez, 1917. – 56 p.
22. Rosas-Ledezma E. Las relaciones hispano-britanicas a comienzos del siglo XX: los caminos del entendimiento. Cuadernos de Historia Moderna y Contemporanea / E. Rosas-Ledezma // Revista de Estudios Internacionales. – 1980. – №1. – C. 703–724.
23. Sharman N. Britain's informal empire in Spain 1830–1950. Free trade, protectionism and military power / N. Sharman. – London: Palgrave Macmillan, 2021. – 351 p.
24. UN. General Asseibly (22nd sess: 1967-1968) resolution 2353. Question of Gibraltar [Electronic resource]. – Mode of access: <https://digitallibrary.un.org/record/202992?In=ru> (Last access: 22.03.2023). – Title from the screen.

References:

1. Blazhiyevska, R.O. (2014). Problema Gibraltaru v ispanobritanskih vidnosinah ta shlyahi jiji vreguljuvannya. *Philisofia i politilogia v konteksti suchasnoji kulturi*, 8, 163–167 [in Ukrainian].
2. Kuznecova, M.V. (2011). Gibraltar v ispanobritanskih otnosheniyah: istoriya voprosa. *Vestnik MGIMO Universiteta*, 3, 295–300 [in Russian].
3. Lesiva, N.O. (2011). Problema Gibraltaru v konteksti vidnosyn Velykoji Brytaniji ta Ispaniji (1960–2010 rr.) *Nauka. Religija. Suspilstvo*, 4, 47–50 [in Ukrainian].
4. Lukyanov, O.P. (2003). *Problema Gibraltaru v zovnishnij polititsi Ispaniji 1963-1985 rr.* [Avtoref. dys. ... kand. istor. nauk]. Lugansk [in Ukrainian].

5. Esono, A.V.(2021). Gibraltar i slozhenie populyarnogo obraza Ispanii v XIX veke. *Novoe iskusstvoznanie, 1*, 40–46 [in Russian].
6. Alberca, J.P. (2016). *Gibraltar and the Spanish Civil War 1936–39: local, national and international perspectives*. London: Bloomsbury Academic [in English].
7. Barlett, C.J. (1994). After Palmerston: Britain and the Iberian Peninsula 1865–76. *English Historical Review, 109* (430), 74–88 [in English].
8. Castiella, F.M. (1968). *Negotiations on Gibraltar: Documents presented to the Spanish Cortes*. Madrid: Ministry of foreign affairs [in English].
9. Clowes, W.L. (1898). *The royal navy, a history from the earliest times to the present*. London: S. Low, Marston [in English].
10. Coffey, L. (2014). Self-determination and national security: why the US should back British sovereignty over Gibraltar. *The Heritage Foundation*. Retrieved from: <https://www.heritage.org/global-politics/report/self-determination-and-national-security-why-the-us-should-back-british> [in English].
11. Ford, R. (1855). *The Landsbook for travellers in Spain*. London: J. Murray [in English].
12. Gold, P. (2005). *Gibraltar: British or Spanish? (Routledge Advances in European Politics)* London: Routledge [in English].
13. Grocott, C., & Stockey, G. (2012). *Gibraltar: A Modern History*. Cardiff: University of Wales Press. [in English]
14. Jackson W. G. F. (1987). *The rock of the Gibraltarians: a history of Gibraltar*. Cranbury: Associated University Press [in English].
15. Krammer, J. (1986). *English and Spanish in Gibraltar*. Hamburg: H. Buske [in English].
16. Marc, A. (2008). *Gibraltar: Conquered by no enemy*. Stroud: History Press. [in English]
17. Marquina, A. (1998). The Spanish neutrality during the Second World War. *American University International Law Review 14, 1*, 171–184 [in English].
18. No. 727 Proposal by the United States Delegation. *Foreign relations of the United States: diplomatic papers, The conference of Berlin (The Potsdam conference), 1945*. Retrieved from: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945Berlinv02/d727> [in English].
19. Pack, S.D. (2019). *The deepest border: the strait of Gibraltar and the making of the Hispano-African border*. Standford: Standford University press [in English].
20. Peralta, G. (2022). Queen's 1954 visit to Gibraltar remembered. *Gibraltar Chronicle*. Retrieved from: <https://www.chronicle.gi/queens-1954-visit-to-gibraltar-remembered/> [in English].
21. Primo de Rivera, M. (1917). *Gibraltar y Africa: la cuestion del dia: discurso del General Primo de Rivera: una carta intima, un prologo, dos appendices*. Cadiz: imp. M. de Alvarez [in Spanish].
22. Rosas-Ledezma, E. (1980). Las relaciones hispano-britanicas a comienzos del siglo XX: los caminos del entendimiento. Cuadernos de Historia Moderna y Contemporanea. *Revista de Estudios Internacionales, 1*, 703–724 [in Spanish].
23. Sharman, N. (2021). *Britain's informal empire in Spain 1830–1950. Free trade, protectionism and military power*. London: Palgrave Macmillan [in English].
24. UN. General Assembly (22nd sess: 1967–1968) resolution 2353. *Question of Gibraltar*. Retrieved from: <https://digitallibrary.un.org/record/202992?In=ru> [in Russian].

Nataliya Shevchenko,

Ph.D. (History), Associate Professor,

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Nazar Machynsky,

Master's Student,

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

EVOLUTION OF RELATIONSHIPS BETWEEN THE UNITED KINGDOM AND SPAIN IN THE CONTEXT OF THE «GIBRALTAR QUESTION», 1873–1969

Abstract. *The article analyzes the evolution of relationships between the United Kingdom and Spain in the context of the question about Gibraltar from 1873 to 1969. That is the period between Aliens' Order in council adoption and land border closing by Spanish. The scientific novelty of the research lies in distinguishing the period of the question about Gibraltar transformation in the historical context of the relationships between the United Kingdom and Spain, its periodization, determining British and Spanish contribution to overcome the question and finding out of its influence on present day situation. The problem's political content and the long interaction period between the two states, which was and is aimed at solving this issue, allow us to trace various critical processes that accompanied these relations. In the end of XVIII century, Spain gave up trying to return Gibraltar by military solution and Spanish society accepted its loss. Geopolitical changes in Europe promoted the rapprochement of the United Kingdom and Spain and different contacts between their citizens in the first half of XIX century. But, in a result of Gibraltarians natiogenesis process and building a naval base in the colony – the United Kingdom started to limit Spanish-Gibraltarians civil rights. And not everyone was ready to revise their positions, many people had a historical memory of the interrelationships and rivalry between the states, to which economic factors were added, namely the powerful lag in development between Great Britain and Spain. This led to deterioration of the relationships between the United Kingdom and Spain, plenty diplomatic scandals and predicted emergencies the inquiries about returning Gibraltar peninsular back to Spain. Spain draw closer to British rivals, declared the claims on Gibraltar, raised the issue in international level, made the economic blockade and the land border closing. By the way, the United Kingdom made some concessions but could not leave Gibraltar because of its strategical status and national prestige. Value principles of the relationships between the United Kingdom and Spain are using today in the context of question about Gibraltar.*

Keywords: *Spain, Great Britain, Gibraltar, international relations, «Gibraltar question».*

Надійшла до редколегії 07.12.2022